

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ В УКРАЇНІ

Визначено, що основою формування української туристичної дестинації є закономірності розвитку світового ринку туристичних послуг. Розроблено методику комплексної оцінки ефективності функціонування локальних туристичних дестинацій.

Определено, что основой формирования украинской туристической дестинации являются закономерности развития мирового рынка туристических услуг. Разработана методика комплексной оценки эффективности функционирования локальных туристических дестинаций.

It is determined that a basis of formation of Ukrainian tourist destination are trends of development of the tourist services world market. Methods of complex evaluation of efficiency of local destination functioning are developed.

Ключові слова: туристичні дестинації, тенденції світового ринку туристичного бізнесу, комплексна оцінка результатів діяльності дестинації.

Вивчення наукових праць та історичних нарисів з питань становлення й розвитку туризму дає підстави стверджувати, що Україна сьогодні активно працює над створенням своєї ефективної туристичної дестинації, передумови виникнення якої сформувалися ще в часи Стародавнього світу. Слід вказати й на те, що за радянських часів використання туристичних ресурсів для внутрішніх потреб спрямовувалося, перш за все, на становлення масового соціального туризму, метою якого було виховання соціуму на комуністичних засадах. Здобуття Україною незалежності та інтеграція до світового економічного простору ускладнили процеси формування вітчизняної туристичної дестинації і викликали необхідність обґрунтування методів підвищення ефективності розвитку українського туризму, що потребує оцінки сучасної системи туристичних дестинацій різного рівня. Саме тому оцінка ефективності функціонування туристичних дестинацій, що виступає основою розробки дієвих механізмів удосконалення управління ними, є доволі актуальною.

Метою написання статті стало вивчення особливостей становлення й розвитку вітчизняних туристичних дестинацій та розробка методики оцінки ефективності їхнього функціонування.

Вихідним етапом оцінки ефективності функціонування сучасних туристичних дестинацій в Україні стало визначення їхнього місця на світовому ринку туризму. Спираючись на класифікацію дестинацій, запропоновану Всесвітньою туристичною організацією [1], та вітчизняним вченим Т.І.Ткаченко [2, с.176], можливо визначити місце української дестинації на світовому туристичному ринку і схематично представити на рис. 1, з якого видно, що українська дестинація є складовою європейського туристського регіону. За туристсько-рекреаційною ознакою дестинація України поділяється на вісім регіональних дестинацій, в кожній з яких виділяються різні типи локальних дестинацій.

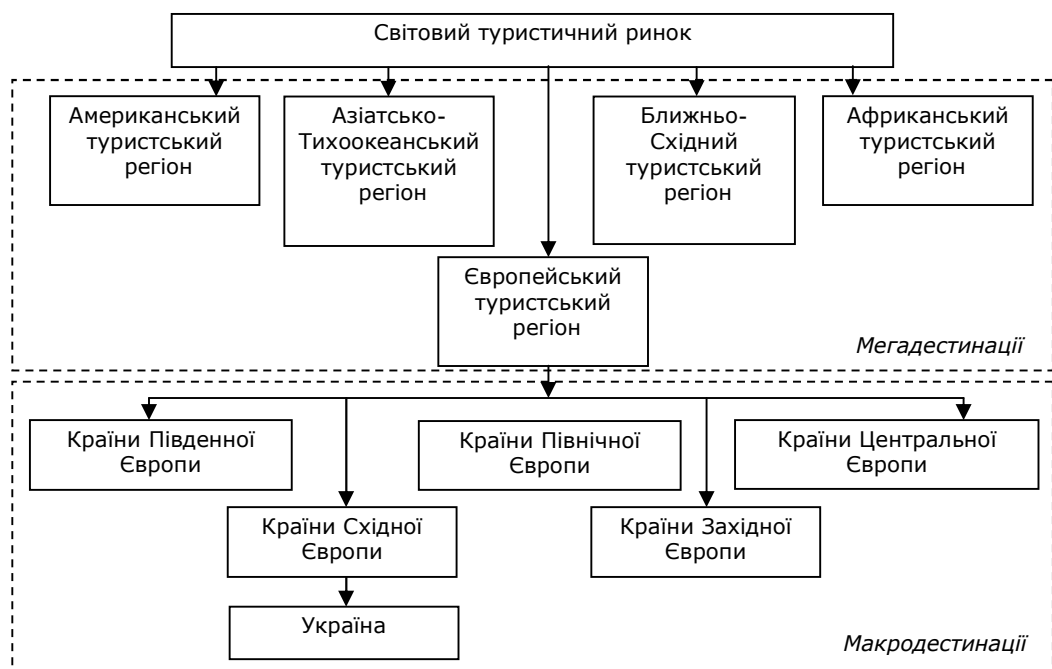

Рис. 1. Місце української туристичної дестинації на світовому ринку туристичних послуг

Розглянемо структуру досліджуваної туристичної дестинації, а саме: Донецької регіональної дестинації (рис. 2).

Донецька дестинація охоплює природно-географічні, природно-антропогенні, соціально-історичні та культурні туристичні ресурси Донецької та Луганської областей України, причому питома вага туристичного обслуговування дестинації у загальній кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України за 2009 р., склала 7,3% [3].

Проведений аналіз релевантних статистичних даних дозволив виявити зростання українських туристських потоків під впливом дії широкого кола внутрішніх і зовнішніх чинників соціального, економічного, демографічного, культурно-історичного та інноваційного характеру. Якщо протягом 2000 р. Україну відвідало 6430,9 тис. іноземних туристів, то за 2009 р. у 3,2 раза більше (20798,3 тис. осіб). За цей же період позитивною була й динаміка потоку туристів, що виїжджали за кордон (приріст 14,2%). Привертає увагу те, що динаміка приросту кількості туристів, яких обслуговано туристичними підприємствами, не була стабільною, що підтверджується даними за 2004-2006 рр., коли кількість обслугованих туристів суб'єктами туристичної діяльності різко упала (за 2004 р. скорочення становило 8,63% порівняно з 2000 р. і тільки у 2007 р. було перевищено темпи приросту таких туристів за 2003 р.) [3].

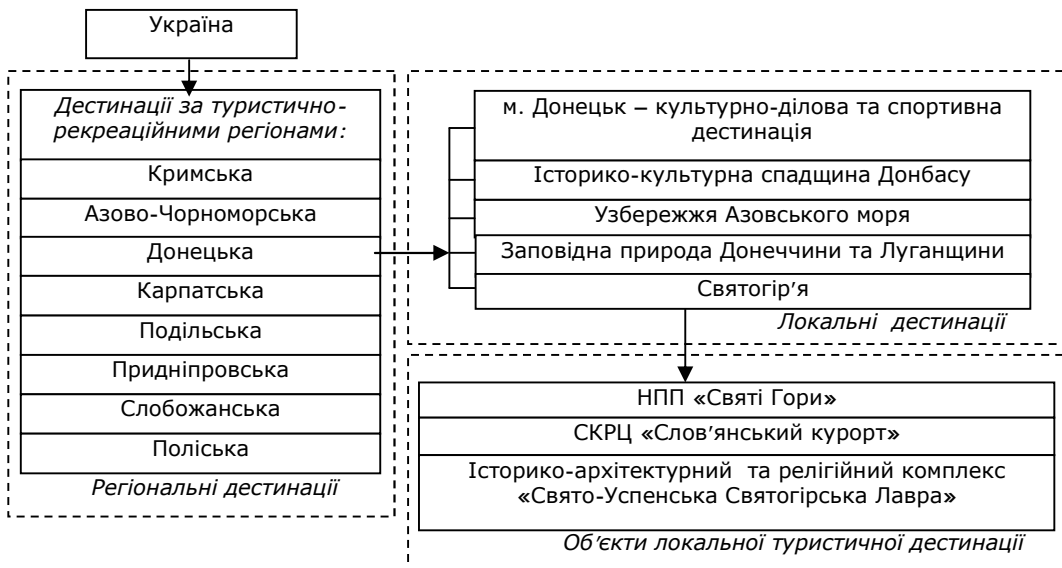

Рис. 2. Структура вітчизняної туристичної дестинації

Аналіз розподілу туристських потоків за туристично-рекреаційними регіонами України засвідчив, що Донецька дестинація має великий потенціал для розвитку туристичної діяльності, зокрема, за кількістю рекреаційних ресурсів дестинація посідає одне з перших місць в Україні [4, с.13]. Унікальність бальнеологічних ресурсів регіону обумовлює привабливість для лікування й оздоровлення локальної дестинації «Святогір'я», яка володіє близько 30% інфраструктурного потенціалу Донецчини. Ця дестинація споживає природні ресурси Слов'янського району, міст Красний Лиман, Слов'янськ та Святогірськ, має низький рівень розвитку промисловості, а також гармонійний комплекс природних і лікувальних об'єктів, пам'яток історії й культури.

Оскільки в регіоні «Святогір'я» поєднано історико-культурні, рекреаційно-оздоровчі та екологічні цінності, які приваблюють туристів, із туристичною інфраструктурою, то його доцільно розглядати саме як туристичну дестинацію.

З огляду на те, що дестинація «Святогір'я» розташована на території Національного природного парку (НПП) «Святі Гори», то при визначенні ефективності її діяльності слід врахувати й ефект від використання ресурсів парку, хоча оцінка економічної ефективності функціонування парку ускладнена тим, що її неможливо визначити шляхом порівняння економічного ефекту від діяльності парку із понесеними витратами на його отримання, а також неможливо визначити й доходи Державного бюджету, залучені завдяки функціонуванню парку, оскільки йому надаються значні податкові пільги. Складності визначення ефекту від функціонування НПП «Святі Гори» в економіці Слов'янського району на перше місце виводять соціально-економічну

ефективність діяльності парку як бюджетної установи.

Вітчизняними та зарубіжними вченими [5] доведено, що за таких умов для визначення соціально-економічної ефективності доречно застосовувати факторну схему аналізу ефективності фінансування підприємств державного сектора, розроблену голландським вченим Ніко Модем, яка відома під назвою «Три Е» (економія (economy), ефективність (efficiency) та продуктивність (effectiveness)). Удосконалена вітчизняними вченими методологія «Три Е» передбачає визначення показника соціально-економічної ефективності (Е) за формулою

$$E = \sqrt[3]{E_1 \cdot E_2 \cdot E_3}, \quad (1)$$

де E_1 – коефіцієнт економії бюджетних коштів, який визначається як відношення загальної суми витрат бюджету на фінансування діяльності бюджетної установи до загальних бюджетних витрат на забезпечення її поточних витрат;

E_2 – коефіцієнт економічної ефективності бюджетних установ, що визначається як відношення загального фінансового результату від діяльності установи до загальних бюджетних витрат на покриття її поточних витрат;

E_3 – коефіцієнт соціальної ефективності витрачання бюджетних коштів, який є результатом співвідношення загального результату і загальної суми витрат Державного бюджету на забезпечення діяльності бюджетної установи.

В табл. 1 наведено вихідні значення показників діяльності НПП «Святі Гори» та результати розрахунків загального показника соціально-економічної ефективності функціонування парку.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновки щодо комплексного впливу результатів діяльності парку «Святі Гори» на соціально-економічну ефективність державного сектора економіки. Так, якщо за 2007-2008 рр. показник Е мав значення, менше за одиницю, то можна говорити про не ефективне використання державних коштів, «оскільки мінімальна величина соціального ефекту має відповідати обсягам виділеного бюджетного фінансування» [5]. Проте за результатами 2009 р. показник соціально-економічної ефективності набув значення, рівного нормативному.

Таблиця 1

Розрахунок показника соціально-економічної ефективності діяльності НПП «Святі Гори» за 2007 – 2009 рр.

Показник	Значення показника, тис. грн.		
	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Загальна сума видатків Державного бюджету на фінансування діяльності НПП «Святі Гори»	104028,9	100118,4	145036,0
Сума загальних бюджетних витрат на забезпечення поточних витрат парку	38804,0	37220,5	28382,1
Загальний результат (оплата послуг парку, інші джерела надходжень)	24037,1	23931,5	28926,5
Коефіцієнт економії бюджетних коштів (E_1)	2,7	2,7	5,1

ТУРИЗМ

Коефіцієнт економічної ефективності (E_2)	0,6	0,6	1,0
Коефіцієнт соціальної ефективності витрачання бюджетних коштів (E_3)	0,2	0,2	0,2
Загальний показник соціально-економічної ефективності (E)	0,63	0,63	1,0

Розрахунки загальних показників соціально-економічної ефективності діяльності НПП «Святі Гори» за 2007-2009 рр. обґрунтовують підвищення ефективності використання бюджетних коштів, фінансованих у діяльність парку, що вказує на оптимальність системи управління парком, яка забезпечила виконання належним чином покладених на нього соціально-економічних функцій та раціональне використання державних коштів.

З метою комплексної оцінки ефективності діяльності регіональної туристичної дестинації «Святогір'я» в економіці Донецької області використовуємо метод формування динамічного параметру на основі системного підходу, який дозволяє відображати економічні, соціальні та екологічні функції підприємств дестинації [6]. Динамічний норматив установлює суворий порядок, за яким показники, що контролюються, повинні йти один за одним, аби режим діяльності підприємств та установ максимально сприяв реалізації їхньої місії в суспільстві.

Нормативний режим функціонування дестинації характеризується співвідношенням різноманітності результатів, що виражаються формулою

$$R_{pz} < R_{vv} < R_{pez}, \quad (2)$$

де R_{pz} - різноманітність показників ресурсного забезпечення;

R_{vv} - різноманітність показників виробництва та витрат;

R_{pez} - різноманітність показників кінцевого результату.

Для проведення комплексної оцінки ефективності функціонування дестинації «Святогір'я» методом побудови динамічного нормативу було виявлено найбільш інформативні показники її діяльності та встановлено закономірності росту значень цих показників, що моделюють найбільш результативний механізм реалізації економічних, соціальних та екологічних функцій дестинації.

До групи показників кінцевих результатів було віднесено податкові платежі підприємств дестинації, бо такі платежі найбільш повно відображають ефект від функціонування цих підприємств з позицій суспільного добробуту. Оскільки споживання регіонального туристичного продукту пов'язане не тільки з позитивними зовнішніми ефектами, а й з негативними, найперше економічними, то було враховано ефект від екологічної діяльності дестинації [7]. Чистий прибуток санаторно-курортних підприємств було обрано головним критерієм економічної ефективності функціонування дестинації, оскільки прибуток є основою забезпечення стійкого розвитку туризму, а санаторно-курортні підприємства відіграють провідну роль у господарській діяльності дестинації, формуючи основну частину доходів дестинації (86,5%).

За основу математичного апарату рангової статистики взято порівняння двох числових множин – упорядкованої (нормативної) та неупорядкованої (фактичної), а також оцінку їхніх відмінностей. З метою визначення відмінностей між фактичними та нормативними рангами використовуємо коефіцієнти Спірмена і Кеңделла. Оцінка ефективності (F) проведена за коефіцієнтом кореляції Кеңдела фактичної та нормативної упорядкованості, розрахунок якого ґрунтується на інверсіях тактичних рангів показників

$$F = 1 - \frac{4 \sum_{i=1}^{n-1} m_i}{n(n-1)}, \quad (3)$$

дем - кількість інверсій для і-го показника;

n – кількість показників динамічного нормативу [6].

Якість діяльності дестинації (Q) оцінювалася за допомогою коефіцієнта кореляції Спірмена тактичного і нормативного порядку руху обраних показників [6]

$$Q = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n y_i^2}{n(n^2 - 1)}, \quad (4)$$

де $y_i = i - x_i$, $i = 1, 2, 3, \dots$ - різниця між рангом та місцем і-го показника.

Оптимальним значенням цих коефіцієнтів виступає 1, оскільки немає відхилення за фактичними рангами від нормативних. Результативність діяльності дестинації (R) визначалася шляхом поєднання цих двох оцінок

$$R = \frac{(1 + E)(1 + K)}{4} \quad (5)$$

Побудований динамічний норматив став основою комплексної оцінки діяльності дестинації «Святогір'я», яка наведена в таблиці 2. Така оцінка дозволяє у межах одного інтегрального показника виразити максимальну сукупність усіх режимів функціонування підприємств, що є об'єктами інфраструктури дестинації.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що ефективність діяльності дестинації «Святогір'я» є задовільною (перевищує 0,50), проте є нижчою за оптимальне значення (1). Позитивно вплинули на цей показник тенденції збільшення обсягів реалізації туристичного продукту, податкових відрахувань, а також обсягів капіталовкладень у розбудову інфраструктури та екологізацію діяльності. Зниження загальної кількості об'єктів туристичної інфраструктури разом із їхньою ємністю, а також скорочення чисельності працівників цих підприємств негативно вплинули на ефективність дестинації.

Комплексна оцінка ефективності функціонування дестинації «Святогір'я» методом побудови динамічного нормативу

Коефіцієнти	Період часу, роки						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ефективності діяльності (F)	0,56	0,56	0,67	0,49	0,49	0,28	0,67
Якість функціонування (Q)	0,69	0,66	0,77	0,57	0,47	0,83	0,74
Результативність діяльності (R)	0,66	0,65	0,73	0,59	0,55	0,59	0,73

Таким чином, розширення ринку туристично-рекреаційних послуг Донецької області позитивно впливає на діяльність підприємств досліджуваної дестинації за умови швидкого реагування на ці зміни з метою збереження конкурентоспроможності та забезпечення ефективності функціонування. Поєднання економічних, екологічних та соціальних компонент у методиці оцінки ефективності діяльності підприємств, а також їхніх стратегічних об'єднань (кластерів) у дестинаціях, повністю відповідає сучасній концепції сталого розвитку туризму, забезпечуючи реалізацію його основного принципу – узгодження планування та управління розвитком туризму з напрямками підвищення рівня життя населення, збереження не відновлювальних і поновлення відновлювальних туристичних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. UNWTO World Tourism Barometer. Edition 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журн.: <http://unwto.org/facts/eng/barometer.htm>.
2. Ткаченко Т.І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. - К.: КНТЕУ, 2006. – 537 с.
3. Україна туристична 2010 [Електронний ресурс] / Державна служба туризму та курортів України. – Режим доступу: <http://who-is-who.com.ua/book/ukrtour2009.html>
4. Алейникова Г.М. Научное обоснование туристских дестинаций на региональном уровне / Г.М. Алейникова, А.И. Головчан // Туризм и региональное развитие : сб. науч. статей. – Смоленск: Смоленский гуманитарный ун-т, 2008. – Вып. 5. – С. 11–16.
5. Дейнека О.В. Система показників ефективності функціонування суб'єктів державного сектора економіки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2009_25/Contents.htm.
6. Калабина Е.Г. Конструирование оценки социально-экономической эффективности деятельности организаций государственного сектора экономики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aspe.spb.ru/aspe_library.htm.
7. Інформація Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Донецькій області [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://ecodon.org.ua/shownews.php?id=480>.